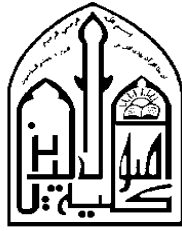

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ

دانشکده اصول الدین
USUL AL DEEN COLLEGE

دانشکده اصول دین قم
پایان نامه کارشناسی ارشد
گروه فقه و حقوق

بررسی آسیب های ناشی از کنترل جمعیت و پیشگیری از بارداری از نظر فقه و حقوق اسلامی

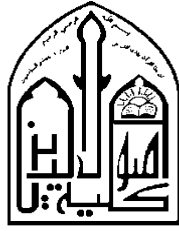
استاد راهنما:

جناب آقای دکتر عباسعلی صالحی

نگارش:

زهرا عسگری

تابستان ۱۳۹۵

دانشکده اصول الدین
USUL AL DEEN COLLEGE

کلیه اصول الدین - قم
رساله ماجیستر
قسم الفقه و القانون

الإصابات الناجمه عن التحديد النسل و منع الحمل للقانون والفقه

الاستاد المشرف
الدكتور عباسعلی صالحی

اعداد:
زهرا عسکری

چکیده

سیاست کنترل جمعیت و به تبع آن کاهش موالید و عدم رشد جمعیت در بعضی از کشورها امری پذیرفته شده و به عنوان یک برنامه اجرایی در آمده است و در کشور ایران نیز با توجه به تبلیغات وسیع و تشویق به کنترل جمعیت و عدم باروری، این مسئله در حال نهادینه شدن بود که در چند سال اخیر صاحب نظران و نظریه پردازان فرهنگی، سیاسی و اجتماعی زنگ خطر کاهش جمعیت را به صدا درآوردند و هشدارهای جدی خود را در این زمینه اعلام کردند.

در این پژوهش بر اساس دیدگاه های فقهی و حقوقی و همچنین تلازم کاهش جمعیت و پیشگیری از بارداری در منظر اجتماعی، فرهنگی، سیاسی و اقتصادی و آسیب هایی که می تواند یک جامعه را تهدید کند مطالب و مباحث مختلفی مورد بررسی قرار گرفته است و ادله مخالفین و موافقین این طرح در اثبات یا نفی مسئله از مسائل اصلی این پژوهش است.

کلمات کلیدی

کنترل جمعیت، پیشگیری از بارداری، کاهش جمعیت، فرزند آوری، آسیب های ناشی از کنترل جمعیت، روش های پیشگیری از بارداری

فهرست

مقدمه.....	۱
فصل اول کلیات تحقیق و مفاهیم اساسی.....	۲
۱. کلیات تحقیق.....	۳
۱.۱. بیان مسأله تحقیق.....	۳
۱.۲. اهمیت موضوع.....	۳
۱.۳. بیان جنبه های مجهول و مبهم مسأله.....	۴
۱.۴. سؤال اصلی تحقیق.....	۴
۱.۵. سؤالات فرعی تحقیق.....	۴
۱.۶. فرضیه ها و نظریه های بدوی محقق.....	۴
۱.۷. جنبه های نوآوری و جدید بودن طرح.....	۴
۱.۸. نتایج علمی و عملی تحقیق.....	۵
۲. مفاهیم اساسی.....	۶
۲.۱. سقط جنین.....	۶
۲.۲. تعریف کنترل موالید.....	۶
۲.۳. تنظیم خانواده.....	۷
۲.۴. تاریخچه تنظیم خانواده.....	۷
۲.۵. تاریخچه برنامه های تنظیم خانواده در ایران.....	۸
۲.۵. راهکارهای تنظیم خانواده.....	۹
۲.۵.۱. روش های پیشگیری از بارداری.....	۹
۳. جمعیت.....	۱۱
۳.۱. تعریف جمعیت.....	۱۱
۳.۲. انواع جمعیت از نظر موالید (مرگ و میر).....	۱۱

۱۲	۱.۳.۳. نظریات جمعیت شناسی
۱۲	۱.۳.۳.۱. موافقین افزایش جمعیت
۱۲	۱.۳.۳.۲. مخالفین افزایش جمعیت:
۱۳	۱.۳.۳.۳. جمعیت ثابت
۱۳	۱.۳.۳.۴. جمعیت متناسب
۱۴	۴.۱. خانواده
۱۴	۴.۱.۱. تعریف خانواده
۱۶	۴.۱.۲. نقش و اهمیت خانواده
۱۷	۴.۱.۳. انواع خانواده
۱۸	۴.۱.۳.۱. وجوه تمایز انواع خانواده ها
۱۹	۴.۱.۳.۲. خانواده گسترده
۱۹	۴.۱.۳.۳. خانواده هسته ای
۲۱	۴.۱. باروری
۲۱	۴.۱.۱. تعریف باروری
۲۱	۴.۱.۲. میزان باروری
۲۳	فصل دوم بررسی ادله مخالفان و موافقان تحدید نسل
۲۴	۲.۱. موافقین افزایش جمعیت
۲۵	۲.۲. مخالفین افزایش جمعیت
۲۷	۲.۳. دیدگاه صاحب نظران مسائل اجتماعی درباره جمعیت
۲۹	۲.۴. بررسی نظرات و دلایل مخالفان و موافقان تحدید نسل
۳۰	۲.۴.۱. مخالفان تحدید نسل
۳۱	۲.۵. دلایل مخالفان سازمان دهی زاد و ولد
۳۱	۲.۵.۱. ضرورت حفظ نسل و بقای نوع انسانی

۳۱	۲. ۵. ۲. حفظ نسل مسلمانان و ترغیب بر افزودن آن
۳۳	۲. ۵. ۳. دخالت در کار خدا
۳۴	۲. ۵. ۴. بررسی آیات افزایش نسل
۳۷	۲/۵/۵. احادیث افزایش نسل
۴۰	۲. ۵. ۶. سایر ادله
۴۰	۲. ۵. ۶. ۱. تغییر نظام های تربیتی و مفاهیم اخلاقی
۴۱	۲. ۵. ۶. ۲. فساد اخلاقی افراد
۴۲	۲. ۵. ۶. ۳. کاهش نشاط اجتماعی - اقتصادی
۴۲	۲. ۷. دیدگاه موافقان تحدید نسل
۴۴	۲. ۷. ۱. دلایل موافقان تحدید نسل
۴۵	۲. ۷. ۱. ۱. مدح قلت عیال
۴۵	۲. ۷. ۱. ۲. پسندیده و ممدوح بودن کثرت نسل
۴۶	۲. ۷. ۱. ۳. مشکلات اجتماعی تکثیر نسل
۴۷	۲. ۷. ۱. ۴. مشکلات خانوادگی تکثیر نسل
۴۸	فصل سوم بررسی حکم فقهی و قانونی تحدید نسل و آسیب های آن
۴۹	۳. ۱. رویکرد فقهی و حقوقی پیش گیری از بارداری
۵۰	۳. ۱. ۱. تولید مثل از نظر اسلام
۵۱	۳. ۱. ۲. استحباب تکثیر نسل از منظر اسلام
۵۲	۳. ۱. ۳. جواز عزل
۵۴	۳. ۱. ۴. استحباب تکثیر نسل و ارتباط آن با مقیدات و مخصصات
۵۵	۳. ۱. ۴. ۱. راحت بودن قلت و کمی عائله
۵۸	۳. ۱. ۴. ۲. مطلوب نبودن استیلاد از برخی زنان
۵۸	۳. ۱. ۴. ۳. مطلوب نبودن استیلاد در برخی از شرایط

۳. ۱. ۴. ۴. مطلوب نبودن استیلاد در صورت قرار گرفتن در معصیت ۵۸
۳. ۱. ۴. ۵. مطلوب نبودن تکثیر موالید در صورت بازماندن از امور معنوی ۵۹
۳. ۱. ۴. ۶. مطلوب نبودن تکثیر موالید در صورت قرار گرفتن در حرج و ضرر ۵۹
۳. ۱. ۴. ۷. مطلوب نبودن فرزند در حد کفاف ۶۰
۳. ۲. نظر فقهی مراجع در رابطه با برخی روش ها و احکام پیشگیری از بارداری ۶۵
۳. ۲. ۱. حکم گذاشتن دستگاه IUD و بستن لوله برای خانم ها و آقایان از نظر فقها و مراجع ۶۵
۳. ۲. ۲. حکم جلوگیری از بارداری و حکم لمس و نظر ۶۸
۳. ۲. ۳. بستن لوله برای جلوگیری از بارداری با وجود یک یا دو فرزند ۷۱
۳. ۳. دیدگاه حضرت امام و رهبری درباره کنترل جمعیت ۷۲
۳. ۴. کنترل جمعیت از دیدگاه مراجع و علما ۷۳
۳. ۵. علل کلان نگری نسبت به عدم کنترل نسل پس از انقلاب اسلامی ۷۵
۳. ۵. ۱. دیدگاه علمای اسلامی پس از انقلاب اسلامی ۸۰
۳. ۵. ۱. ۱. دهه اول بعد از انقلاب اسلامی ۸۰
۳. ۵. ۲. ۱. دهه دوم پس از انقلاب ۸۳
۳. ۶. سقط جنین از نظر حقوقی ۸۵
۳. ۶. ۱. قانون مجازات اسلامی ۸۶
۳. ۷. فرآیند جرم انگاری پیشگیری از بارداری و سقط جنین در فقه و حقوق ۸۹
۳. ۷. ۱. مبنای جرم انگاری پیشگیری از بارداری ۸۹
۳. ۷. ۲. مبنای جرم انگاری پیشگیری از بارداری ۹۲
۳. ۷. ۲. ۱. ایجاد سقط جنین توسط مادر ۹۲
۳. ۷. ۲. ۱. ۱. مبانی فقهی ماده ۴۸۹ ۹۴
۳. ۸. تفکیک و تفاوت کنترل جمعیت با سقط جنین ۱۰۰
۳. ۸. استثنائات حرمت سقط جنین ۱۰۱

۳. ۹. ۱. ادله جواز سقط جنین و نقد و بررسی آن ۱۰۱
۳. ۹. ۱. ۱. حقوق زن و آزادی ۱۰۲
۳. ۹. ۱. ۲. حفظ جان مادر ۱۰۳
۳. ۹. ۲. مبانی جایز بودن سقط جنین بعد از ولوج روح ۱۰۳
۳. ۹. ۲. ۱. دفاع از جان ۱۰۳
۳. ۹. ۲. ۲. قاعده تراحم ۱۰۴
۳. ۹. ۲. ۳. قاعده اضطرار ۱۰۴
۳. ۹. ۲. ۴. تعریف قاعده «لا حرج» و دلالت آن بر جواز سقط جنین ۱۰۵
۳. ۹. ۲. ۵. تعریف اصطلاحی حرج ۱۰۵
۳. ۹. ۳. ادله قاعده «لا حرج» ۱۰۶
۳. ۹. ۴. حفظ سلامت جسمی و روانی مادر ۱۰۷
۳. ۱۰. نگاه فقه و حقوق نسبت به بارداری های نامشروع ۱۱۱
۳. ۱۰. ۱. مفهوم تجاوز به عنف و اکراه ۱۱۱
۳. ۱۰. ۲. معضلات ناشی از زنا به عنف و محارم ۱۱۲
۳. ۱۰. ۳. دیدگاه فقهای امامیه و دیگر ادیان درباره سقط جنین ناشی از تجاوز ۱۱۳
۳. ۱۰. ۴. دیدگاه فقهای معاصر درباره سقط جنین ناشی از زنا ۱۱۴
۳. ۱۱. آسیب های کنترل جمعیت و پیامدهای کاهش جمعیت ۱۱۵
۳. ۱۱. ۱. عدم رشد و توسعه اقتصادی ۱۱۵
۳. ۱۱. ۲. کاهش جمعیت بخش کشاورزی و تأثیر مستقیم آن بر رونق اقتصادی کشور ۱۱۶
۳. ۱۱. ۳. پیروی و بی نشاطی جمعیت ۱۱۷
۳. ۱۱. ۴. آسیب های اخلاقی و تربیتی ۱۱۸
۳. ۱۱. ۴. ۱. افزایش بیماری های اعصاب و روان ۱۱۸
۳. ۱۱. ۴. ۲. افسردگی والدین ۱۱۹

- ۱۱۹ ۳. ۴. ۱۱. ۳. کاهش جمعیت جوان و نخبه کشور
- ۱۲۰ ۳. ۴. ۱۱. ۴. کاهش صله رحم
- ۱۲۰ ۳. ۴. ۱۱. ۴. کاهش روح تعاون و همکاری
- ۱۲۱ ۳. ۴. ۱۱. ۵. هم جنس گرایی
- ۱۲۱ ۳. ۴. ۱۱. ۶. طلاق
- ۱۲۲ ۳. ۴. ۱۱. ۷. گستره جهل و بی فرهنگی و محدودیت فرهیختگی
- ۱۲۲ ۳. ۴. ۱۱. ۸. ضعیف شدن نیروی دفاعی کشور
- ۱۲۳ ۳. ۴. ۱۱. ۹. انقطاع نسل بشر
- ۱۲۳ ۳. ۱۲. پیامدهای امنیتی کاهش جمعیت در ایران
- ۱۲۴ ۳. ۱۳. تأثیر سیاست های دولت بر کاهش جمعیت
- ۱۲۶ نتیجه:
- ۱۲۷ منابع

در چند سال گذشته سیاست‌های کنترل جمعیت در کشورهای در حال توسعه به نتیجه رسیده و نرخ رشد جمعیتشان کاهش یافته است. البته در ظاهر به نظر می‌رسد کشورهای پیشرفته توانسته‌اند جلوی افزایش بیش از اندازه جمعیتشان را بگیرند، اما حقیقت این است که کشورهای توسعه یافته این زنگ خطر را برای خود به صدا درآورده‌اند که با پایین آمدن بیش از حد نرخ رشد جمعیت و پیر شدن جمعیت، نرخ زاد و ولد آنچنان پایین آمده است که در آینده قادر به جبران آن نخواهند بود و باعث انحطاط اجتماعی و روند کاهشی جمعیت آنها خواهد شد. لذا در این کشورها به تازگی مشوق‌های زیادی برای افزایش جمعیت و تولد نوزادان اتخاذ کرده‌اند.

مسئله دیگر افزایش جمعیت جوان کشورهای اسلامی، مسئله عمده‌ای است که از سوی قدرت‌های استعماری به عنوان یک خطر تلقی شده است. افزایش جمعیت مسلمانان در درون کشورهای غربی نیز نگرانی دیگر قدرت‌های بزرگ است. رشد منفی جمعیت نژاد اروپایی و زاد و ولد زیاد مسلمانان، می‌تواند در بسیاری از مناسبات سیاسی، اجتماعی و اقتصادی کشورهای مزبور اثر بگذارد.

هر چند در سال‌های گذشته تمامی مطالعات جمعیتی منحصر به سیاست‌های کاهش جمعیت و حمایت از آنها بود اما در چند سال اخیر برخی از متخصصان و صاحبان نظر با توجه به پیامدهای سیاست‌های کاهش جمعیت در کشورهای توسعه یافته، به این نتیجه رسیده‌اند که این سیاست‌ها در کشور ما نیز باید مورد بازنگری قرار گیرد.

فصل اول

کلیات تحقیق و مفاهیم اساسی

۱.۱. کلیات تحقیق

۱.۱.۱. بیان مسأله تحقیق

در این پایان نامه علاوه بر بررسی کنترل بارداری از منظر فقهی و حقوقی و ارائه نظرات مختلف و گاه متفاوت علما و دانشمندان دینی در این رابطه، به این بحث مهم که سوال اصلی این پایان نامه است نیز پرداخته شده است که آیا سیاست‌های کاهش جمعیت منجر به آسیب‌رسانی به بخش‌های مختلف یک کشور است؟ پس از بررسی ابعاد مختلف اقتصادی و اجتماعی کاهش نرخ رشد جمعیت، به این نتیجه رسیده‌ایم که رشد جمعیت مایه حیات و توسعه در یک کشور است و کشورهایی که سیاست‌های شدید کنترل جمعیت را تجربه کرده‌اند دچار مشکلاتی همچون پیری جمعیت و مهاجر پذیری بیش از حد برای تامین نیروی کار شده‌اند. این کشورها در حال حاضر سیاست‌های ازدیاد جمعیت را پیش رو گرفته‌اند و از طرق مختلف مردم را به ازدیاد نسل تشویق می‌کنند اما مشکل آنها پیری جمعیت و بوجود آمدن عادات اجتماعی در جهت کوچک نگه داشتن خانواده است که سد بزرگی در مقابل افزایش نرخ رشد جمعیت در این کشورهاست.

۱.۱.۲. اهمیت موضوع

یکی از ابزارهای مهم در جامعه برای پیشبرد برنامه‌ها و اهداف، قانون است که این مهم در جامعه اسلامی با چهره فقه، نمود پیدا می‌کند پس آنچه می‌تواند در کشور ما به عنوان عامل بازدارنده در پیش روی مردم قرار گیرد، جنبه فقهی و حقوقی است. درباره موضوع تحقیق و اهمیت پرداختن به آن باید توجه نمود که بررسی فقهی و حقوقی آسیب‌های پیشگیری از بارداری که نقش زیادی در کنترل جمعیت دارد، رابطه مستقیم با رشد جمعیت دارد. مسئله‌ای که اگر مورد توجه قرار گیرد، می‌تواند به پرسش‌هایی درباره پیشرفت جامعه اسلامی در عرصه‌های اقتصادی، فرهنگی، سیاسی و... در تقابل با جهان کفر و استکبار جهانی که تمام هم و غم خود را در نابودی و انزوای مسلمانان به کار بسته است، پاسخ دهد.

روند نزولی جمعیت و رفتن جامعه به سمت پیری، علی‌رغم خرسندی بدخواهان اسلام و مسلمانان، نگرانی‌های جدی طراحان مسائل کلان کشور را برانگیخت تا جایی که هشدارهای لازم درباره تبعات ادامه این روند خسارت‌بار به سطحی رسید که رهبر معظم انقلاب اسلامی در سفر به استان خراسان

شمالی در مهرماه ۱۳۹۱ به صراحت به این موضوع پرداختند و در اقدامی راهبردی، به این مبحث وارد شدند و سیاست‌های اتخاذ شده بعد از نیمه دوم دهه ۷۰ را اشتباه دانستند.

۱.۱.۳. بیان جنبه‌های مجهول و مبهم مسأله

مجازات حقوقی کنترل جمعیت و پیش‌گیری از بارداری

دیدگاه فقهی اهل بیت علیهم السلام درباره پیش‌گیری از بارداری و کنترل جمعیت

قوانین جمهوری اسلامی ایران در کنترل جمعیت

آسیب‌های اجتماعی، سیاسی، فرهنگی و... کنترل جمعیت در جامعه

۱.۱.۴. سؤال اصلی تحقیق

کنترل جمعیت در جامعه اسلامی، چه اندازه موجب آسیب‌رسانی به بخش‌های مختلف جوامع شده است؟

۱.۱.۵. سؤالات فرعی تحقیق

- کنترل جمعیت و استفاده از روش‌های جلوگیری از بارداری جرم محسوب می‌شود؟

- نظر اسلام درباره پیشگیری از بارداری چیست؟

۱.۱.۶. فرضیه‌ها و نظریه‌های بدوی محقق

- پیشگیری از بارداری و آسیب‌های ناشی از آن جوامع را تهدید می‌کند.

- عمل پیش‌گیری از بارداری و کنترل جمعیت، در صورت رضایت زوجین، از نظر قانون جرم نیست.

- اسلام با پیشگیری از بارداری مخالف است.

- پیشگیری از بارداری بنیان خانواده‌ها را هدف قرار داده است.

۱.۱.۷. جنبه‌های نوآوری و جدید بودن طرح

مسئله پیشگیری از بارداری که در عصر حاضر در کشور ما مورد اهمیت واقع گشته، مسئله‌ای است که قرن‌های گذشته به صورت امروزی مطرح نبوده است، چراکه زیادی نسل نه تنها امری پذیرفته شده بود، بلکه موجب قدرت اقتصادی، فرهنگی و... خانواده‌ها بود.

پیشگیری از بارداری و کنترل جمعیت، نه در فرهنگ آن زمان جایی داشته و نه اسباب آن در دسترس مردم بود و نه علم آن به شکل امروزی در اختیار بشریت بود.

امروزه وسایل کنترل جمعیت بی شماری وجود دارد که به اشاعه فرهنگ پیشگیری از بارداری کمک می کند که منجر به آسیب های جدی از نظر فرهنگی، اقتصادی و... در جامعه کنونی شده است.

در سال های اخیر با حمایت های وهابیت، نسبت اقلیت اهل سنت به شدت در حال افزایش است و در چنین شرایطی رهبر معظم انقلاب و مراجع تقلید، با بررسی جوانب مختلف این آسیب بزرگ، نسبت به آن هشدار داده اند و نیز چون این مشکل در گذشته وجود نداشته است، باید به عنوان موضوعی مبتلا به بررسی شود که لازمه این بررسی، جایگاه فقهی و حقوقی آن است.

۸.۱.۱. نتایج علمی و عملی تحقیق

با استفاده از قانون و ضمانت های اجرایی قانونی و ضابطه مند و استفاده از منابع فقهی، می توان با جلوگیری از روند روزافزون کاهش جمعیت و مجازات افراد خاطی در این رابطه، کنترل جمعیت را در راستای نیازهای جامعه اسلامی ایران نظم داده و با حمایت های دولت، مردم را به افزایش جمعیت ترغیب کرد تا در نتیجه آن از آسیب های ناشی از پیشگیری از بارداری جلوگیری کرده و جامعه را به عنوان جامعه ای قدرتمند در عرصه های فرهنگی، اجتماعی، اقتصادی و... در جهان مطرح کرد. این تحقیق می تواند به نهادهای تصمیم گیرنده در عرصه اجتماعی، اقتصادی، فرهنگی و حتی امنیتی کمک کند و آنها را نسبت به آسیب های کنترل جمعیت و در ادامه کاهش جمعیت آگاه سازد.

۲.۱. مفاهیم اساسی

۱.۲.۱. سقط جنین

واژه «جنین» مأخوذ از «جنن» است. در لسان العرب ذیل این واژه آمده است: «جَنَّ الشَّيْءُ يَجُنُّهُ جَنًّا سَتْرَهُ وَكُلُّ شَيْءٍ سُتِرَ عَنْكَ فَقَدْ جُنَّ عَنْكَ»^۲ بنابراین «جنین» در لغت به معنای هر چیز پوشیده و مستور است و به بچه تا زمانی که در شکم مادر است، جنین اطلاق می شود.^۳ جنین در اصطلاح فقهی نیز به همین معنا به کار رفته است. به عنوان مثال شهید ثانی چنین آورده است: «جنین همان حمل در شکم مادر است که به خاطر استتار و پوشیده بودن آن در شکم مادر، به این نام خوانده می شود».^۴

واژه «سقط» در لغت عربی به معنای بر زمین افتادن، منقطع شدن و فروافتادن است.^۵ در اصطلاح فقها «سقط» به معنای افتادن جنین از درون رحم زن است. این اصطلاح عام بوده و شامل جنین دختر یا پسر و جنین پیش از دمیده شدن روح و پس از آن می شود.^۶

۲.۲.۱. تعریف کنترل موالید

اصطلاح کنترل موالید^۷ نخستین واژه ای است که برای مسئله مورد بحث، یعنی تنظیم خانواده یا کنترل جمعیت توسط مارگارت سانجر^۸ آمریکایی (۱۹۱۴-۱۹۱۵) ابداع شده است. وی که از پیش گامان نهضت آزادی زنان در غرب محسوب می شود، این مسئله را برای دست یابی به آزادی آنان ضروری می دانست، بنابر این اصطلاح کنترل موالید از واژه های ابداعی غرب در قرن بیستم است که جنین تعریف شده است:

«کنترل موالید عبارت است از کنترل ارادی تعداد فرزندان و فاصله میان فرزندان یک خانواده که رشته ای گسترده از روش هایی را در بر می گیرد که برای تنظیم باربری انسانی به کار گرفته می شود. در واقع کنترل موالید، پاسخی است به افراد و گروه های موجود در جامعه تا روش های پیشنهادی را

^۱ abortion

^۲ ابن منظور، لسان العرب، ج ۱۳، ص ۹۳.

^۳ عمید، حسن، فرهنگ فارسی عمید، ص ۴۷۳/جز، خلیل، فرهنگ عربی به فارسی لاروس، ج ۱، ص ۷۷۲.

^۴ زین الدین بن علی بن احمد عاملی جبعی (شهید ثانی)، الروضة البهیة فی شرح اللمعة الدمشقیة، ج ۱۰، ص ۲۸۸.

^۵ جر، خلیل، فرهنگ عربی به فارسی لاروس، سیدحمید طبیبیان، ج ۲، ص ۱۱۹۷.

^۶ نجفی، محمد حسن، جواهرالکلام فی شرح شرایع الاسلام، ج ۴، ص ۱۱۰.

^۷ Birth control

^۸ Margret Sanger

برای پیش گیری از حاملگی برای خود انتخاب کنند. البته اصطلاح مزبور به طور عمده به معنی کنترل باربری به کار گرفته می شود، اما دیگر شیوه های اختیاری مانند: تاخیر در ازدواج یا پرهیز از ازدواج و عقیم سازی به وسیله جراحی و سقط را نیز شامل می گردد.^۱

تنظیم خانواده در اصطلاح جمعیت شناسی، علمی است آگاهانه و ارادی که هم در سطح خانواده و هم در سطح جامعه دارای هدف می باشد.

هدف از آن در سطح خانواده توازن میان امکانات اقتصادی و تعداد اولاد است و در سطح جامعه به منظور ایجاد تعادل جمعیت و تولید انجام میگیرد.^۲

۱.۲.۳. تنظیم خانواده^۳

اصلاح برنامه ریزی خانواده را تنظیم خانواده گویند. برای بیان آن کلمه های: تنظیم باروری، تنظیم توالد و تناسل، تنظیم زاد و ولد یا موالید، تنظیم وقت برای زاد و ولد و در نهایت کنترل موالید^۴ به کار می رود. تنظیم خانواده بر اساس بهداشت جهانی یعنی برنامه ریزی زوجین برای دست یابی به اهداف باروری به صورت آگاهانه، مسئولانه و داوطلبانه؛ که به منظور ارتقای تندرستی و بهزیستی خانواده انجام می گیرد و در ضمن باید توجه کرد که تنظیم خانواده به معنی تحدید موالید نمی باشد، چراکه تحدید موالید به عنوان یک سیاست دولتی در برنامه ریزی ها اعمال می شود. اما تنظیم خانواده برنامه ریزی زوجین برای داشتن یک خانواده متناسب از نظر بهداشتی، اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی است.^۵

۱.۲.۴. تاریخچه تنظیم خانواده

امروز حدود ۸۵ درصد از کشورهای جهان سوم و نزدیک ۹۵ درصد از جمعیت آنان از خدمات تنظیم خانواده حمایت می نمایند و در جوامع صنعتی و پیشرفته صد درصد زنان واجد شرایط از برنامه تنظیم خانواده پیروی می کنند. ولی فقط نیمی از زنان در کشورهای در حال توسعه از این برنامه ها بهره مند می شوند.^۶

^۱ طلعتی، محمد هادی، رشد جمعیت تنظیم خانواده و سقط جنین، ص ۳۱-۳۲.

^۲ خمینی، حسن، تنظیم خانواده یا تهدید نسل، فصل نامه متین، شماره ۱۵، ص ۵۰.

^۳ Family planning

^۴ Birth control

^۵ باقرزاده، علی، جمعیت و تنظیم خانواده، ص ۲۵.

^۶ همان.

۱.۲.۴.۱. تاریخچه برنامه های تنظیم خانواده در ایران

نخستین سرشماری رسمی ایران در آبان ۱۳۳۵ انجام شد. در این سال جمعیت ایران ۱۹ میلیون نفر بود، در سرشماری ۱۳۴۵ جمعیت ایران با رشد متوسط سالانه ۳/۱ به ۲۵/۷ میلیون نفر رسید و سبب شد تا سیاست های کنترل جمعیت از سال ۱۳۴۶ آغاز شود. در سال ۱۳۴۶ در وزارت بهداشتی واحد بهداشت و کنترل جمعیت به وجود آمد تا افزایش جمعیت را کنترل کند.^۱

در سال های بعد واحد مزبور به نام واحد جمعیت و خانواده مشهور شد. در وزارت بهداشتی یکی از معاونت ها به نام «معاونت بهداشت و تنظیم خانواده» دایر گردید و به طور خیلی جدی برنامه ی کنترل و تنظیم خانواده در سراسر کشور اجرا شد و شعار «فرزند کمتر، زندگی بهتر» شعاری بود که وزارت بهداشتی و سازمان های ذی ربط برای تحقق آن شدیداً فعالیت می کردند، حتی این کار به درجه ای از اهمیت رسید که در دانشکده بهداشت دانشگاه تهران رشته ی یک ساله «بهداشت تنظیم خانواده» برای پزشکان با اخذ درجه «M.P.H» (مدرک ادغام شده پزشکی و سلامت عمومی) به وجود آمد. این سیاست ها به بار نشست. به طور کلی که نتایج سرشماری آبان ۱۳۵۵ نشان داد که جمعیت ایران با رشد سالانه ۲/۷ درصد به ۳۳/۷ میلیون نفر رسید است. پس از پیروزی انقلاب اسلامی برنامه ی کنترل موالید و تنظیم خانواده متوقف گردید و پس از ۱۱ سال توقف طولانی مجدداً از سال ۱۳۶۸ به اجرا گذاشته شد و به گفته ی آقای دکتر کامران باقری لنکرانی وزیر بهداشت، درمان و آموزش پزشکی در مصاحبه ی روزنامه ی اطلاعات دوشنبه ۱۳۷۸/۵/۲۱ رشد جمعیت در سال ۱۳۶۵ به رقم ۵/۶ درصد رسید. وی افزود: امروزه با توسعه بهداشت باروری و آموزش به مردم رشد جمعیت به حدود دو درصد کاهش یافته ولی به علت اینکه متولدین ۲۰ سال پیش اکنون به سن باروری رسیده اند باید تا چند سال آینده منتظر افزایش مجدد رشد جمعیت باشیم.^۲

در شهریور سال ۱۳۶۷ پس از پایان جنگ ۸ ساله ایران و عراق سازمان برنامه و بودجه وقت سمیناری برگزار کرد. در این سمینار با توجه به میزان رشد جمعیت در سال های ۵۵ تا ۶۵ در قطعنامه پایانی این سمینار مخاطرات ناشی از تداوم نرخ رشد طبیعی جمعیت ذکر گردید و درباره ی پیامدهای

^۱ تجدد، حسین، پیامدهای منفی رشد بی رویه جمعیت و شهرنشینی در ایران، مجموعه مقالات، نشریه داخلی، شماره ۵۸، ص ۱۴.

^۲ همان.

منفی آن به دولت هشدار داده شد ولی متأسفانه خیلی دیر شده بود و افزایش بی رویه جمعیت عوارض و پیامدهای منفی خود را آشکار کرده بود.^۱

به هر حال در سال ۱۳۶۸ با اتخاذ یک سیاست رسمی با عنوان تنظیم خانواده برنامه های مهمی که تعطیل شده بود از سر گرفته و اجرای آن به وزارت خانه های بهداشت، درمان و آموزش پزشکی و آموزش عالی و آموزش و پرورش واگذار شد. در سال ۱۳۶۹ شورایی به نام «شورای تحدید موالید» با تصویب دولت به ریاست وزیر بهداشت، درمان و آموزش پزشکی تشکیل و در سال ۱۳۷۰ برنامه های کنترل جمعیت با ایجاد «اداره ی کل جمعیت و تنظیم خانواده» گسترش یافت.^۲

به طور کلی جمعیت ایران از سال ۱۳۵۵ تا ۱۳۸۵ یعنی با گذشت ۳۰ سال دو برابر شد. این در حالی بود که امکانات کشور محدود شده و رشد بی رویه جمعیت در ایران خطر بزرگی به حساب می آمد که آرام آرام اقتصاد و فرهنگ جامعه را تحت تاثیر منفی خود قرارداد و توسعه فقر، عقب افتادگی اقتصادی و آموزش را مهمترین پیامدهای منفی افزایش جمعیت در آن زمان می توان نام برد. نرخ باروری نیز افزایش یافته و تعداد نوزادان متولد شده در سال به یک میلیون و سیصد هزار نفر بالغ شده همچنین بر اساس آمار ثبت احوال کشور در ۹ ماهه اول سال ۱۳۸۶ تعداد متولدین به ۹۶۱ هزار و ۴۲۱ نفر رسیده که این رقم نسبت به ۱۳۸۵ از رشد چشمگیر ۲/۳۵ برخوردار شد.^۳

۱.۲.۵. راهکارهای تنظیم خانواده

آنچه امروزه به عنوان تنظیم خانواده مطرح است و تا چند سال گذشته در دانشگاه ها و مراکز علمی تدریس می شد، کنترل جمعیت و کاهش جمعیت تعریف می شود؛ از این رو مطالب مربوطه در تبیین روش های پیشگیری از بارداری عنوان می گردد.

۱.۲.۵.۱. روش های پیشگیری از بارداری

روش های پیشگیری از بارداری را به شکل زیر می توان طبقه بندی کرد:

- روشهای موقتی

- قرصهای خوراکی

^۱ تجدد، حسین، پیامدهای منفی رشد بی رویه جمعیت و شهرنشینی در ایران، مجموعه مقالات، نشریه داخلی، شماره ۵۸، ص ۱۵.

^۲ همان.

^۳ همان.

- قرص های ترکیبی با مقدار بیشتر هورمون (HD)
 - قرص های ترکیبی با مقدار کم هورمون (LD)
 - قرصهای ترکیبی با مقدار متغیر هورمون (چند مرحله ای)
 - قرصهای تک هورمونی (دوران شیردهی)
 - روشهای ایجاد مانع (کاندوم)
 - وسیله داخل رحمی (آی . یو . دی - IUD)
 - روشهای طولانی مدت جدید
 - نورپلانت (کپسولهای کاشتنی)
 - آمپولهای تزریقی
 - روشهای دائمی
 - بستن لوله در زنان (توبکتومی)
 - بستن لوله در مردان (وازکتومی)
 - روشهای متفرقه
 - مقاربت منقطع
 - استفاده از دوره مطمئن (روش ریتم)
 - پیشگیری از بارداری به صورت اضطراری^۱
- برای انتخاب هر یک از روشهای فوق زوج یا زوجین باید حتماً با پزشک یا کارکنان بهداشتی و درمانی مشاوره کرده، از آنها برای انتخاب روش مناسب یاری بخواهند.

^۱ باقر زاده، علی، جمعیت و تنظیم خانواده، ص ۳۶.